

APSAKYMAI

MINDAUGO SAPNAS

Mindaugas jau buvo karūnuotas, kai jį ir jo nukaršusią Mortą vežėme prie jūros į kuršių kraštą. Nukariavęs pusę pasaulio, taip bent atrodė pačiam Mindaugui tryliktame amžiuje, jis užsimanė pasižvalgyti po savo šalį ir pirmiausia keliauti prie jūros. Buvo girdėjęs apie ją tikrų ir išgalvotų dalykų, klausinėjo, ar tiesa, jog visas tas bekraštis vanduo kartais iškelia į paviršių begalinę girią, ir ar dainuoja tuomet jūra po girios kojomis. Ką jam galėjome atsakyti. Gal ir iškelia, Mindaugai, gal ir dainuoja, karaliau.

Vedėmės didelį pulką karių, gerai ginkluotų, pasiruošusių perbristi vandenį, nes tikėjo Mindaugas, kad gyvena jūroje kunigaikštis laisvūnas, juokiasi iš beribės karaliaus valdžios ir skaičiuoja savo bangas: viena banga, dvi bangos. Pamišęs buvo Mindaugas dėl savo užkariavimų ir dėl senatvės. Buvo žilas, sudribęs, bet dar pats laikėsi balne ir valdžią laikė, valdingumo nestingo.

Užtat Morta... Jau ji... Negalėjai patikėti, kad šis kūgis drėgno, pūvančio šieno kadais apžergdavo galingiausią Lietuvos vyrą. Turėjo krūtis su dviem rudais atsikišimais ir lizdą Mindaugui slėptis nuo viso pasaulio keršto. Kas bepalikę iš tų krūtų – širšių landynė. O lizdas užakęs. Nebėra kur slėptis karaliui.

Vežėme tuodu senius prie jūros. Slaptingo kaimyno, prakaituotu kūnu prilipusio prie Mindaugo Lietuvos.

– Kur jau ta jūra? – klausinėjo Mindaugas. – Ar bebus dar?

Ir pyko pats ant savęs. Kam šitiek kariavo, tiek žemių užgrobė, šitokį kelią sau nutiesė, tokį ilgiausią kelią.

O Morta vien dūsavo vežime, ir su kiekvienu atodūsiu iš jos burnos lėkė mirtis, Mindaugo rankom pasėta ir jos lizde patupdyta. Vienas atodūsis – viena mirtis, du atodūsiai – jau ir dvi mirtys.

Seni pakelės stulpai skelbė kunigaikščių valdas: Narimanto, Graibaus, Raudenio. Visi jie tupėjo Mortos lizde, visi jos atodūšiais grįžo namo.

Vežėme tuodu senius jūros žiūrėti. Didžiausio stebuklo, melsvos paslapties. Niekur nebuvo matyti jūros, tik juodos pušys prie nebylaus tako.

Mindaugas žvalgė savo valstybę, keistu žvilgsniu žiūrėjo į girią, dėl ko kariauta, dėl ko žudyta, nematyti nei miestų su žvilgančiais bokštais, nei nuogų gražuolių. Tik Morta, sėdinti vežime, gal net dvi Mortos, ar visai net ne Morta, tik sunkūs atodūšiai, plėšantys tuščią vežimą.

Pavargo Mindaugas balne, sustabdė žirgą, nulipo žemėn ir atsigulė ant žolės, delnu parėmęs ausį.

„Kokį pasaulį sutvėriau, – galvojo pats sau karalius. – Jūros, ir tos nebėra, vien Lietuva. Nei galo, nei krašto, veržiasi visa, iš savo kailio neriasi, per ankštas kailis, per mažo žvėries, reik didesnį siūtis, didžiausią.“

Sėdėjo kareiviai pievoje, džiūgavo gavę atilsio, valandėlę kalboms apie alų ir savo tėvynės gražuoles. Maža bebuvo moterų trylikto amžiaus kariams, vien pelkės, meilės ištroškusios, didelės meilės, iki mirties. Ir medžiai, slepiantys priešą. Viena pušis – vienas priešas, dvi pušys – ir antras, žiūrėk.

Padėjo Mindaugas galvą ant žemės, sunkią galvą, net žemė įdubo, suvaitojo Lietuva nuo Mindaugo galvos, nuo tokio didžiausio svorio. Ir užmigo karalius, visas užmigo, su savo kariais pievoje, pasiruošusiais perbristi jūrą, ir Mortos atodūšiais, su visais mirusiais kunigaikščiais ir jų pakelės stulpais, su plačiausiomis giriomis ir priešais, su visa savo valstybe užmigo Mindaugas. Ir sapnavo.

Stovėjo visi, dar likę toje ilgiausioje šalyje. Priekyje Mindaugas, už jo – vežimas su Morta, gal net ne su Morta, tik su sunkiais atodūšiais, plėšančiais tuščią vežimą, greta – karaliaus vaikai, toliau – kareiviai ir už jų girios, o giriose visa Lietuva. Stovėjo ir žvelgė į girią, kylančią iš beribio vandens. Į begalinį mišką, kur augo žydras vandeny, virš mažų bangelių ir didelių bangų, sulig pačiu Mindaugu. Girią be miestų ir nuogų gražuolių. Sunkią, labai tvirtą girią, dideliais šaknų gurkšniais lakančią dainuojantį vandenį.

...Kol nurimo daina.

Atsiduso girių Lietuva – tvirta, sunki Mindaugo valstybė, didžiakrūtė, stambiablauzdė šalis, sėdmeninis, šlauninis kraštas, Mortos atodūšių karalystė, meilės ištroškusi pelkė, rudojo sapno žemė, gera giria, labai gera, Lietuva, kraujo tėvynė, kaip koks vanagas, rudas medinis paukštis, nieko nebijo, kieta lizdinė valstybė, be miestų ir nuogų gražuolių, klausantis miškas, pušys prie nebylaus tako, girdinti tyla, ausyla, nieko nepraleis, neišduos, išsižergus giria, kelias į užmarštį, į mėlyną sapną, kur žvelgsi, eisi, nugara, platus sprandas, šakų špygos ir kamienu tvirtovė, saugi tėvynė, lizdas karaliui ir jo kariams, ir sapnui, nuo viso pasaulio bangų kunigaikščių, apžėlęs lizdas, girių Lietuva, nežinosi – nerasi, ieškosi – prapulsi, ten visi, ir jie ten, irgi ir jie, geria alų, su pelkėm šnekasi, gera kalba, ilgi,

susiraite žodžiai, kaip šakos, kalbos rudos, medinės, medžiai tam lizde, nieko neatsitiks, gera Lietuva, gera. Miega Mindaugas.

LIETUVA LIETUVA

Mindaugas paėmė plunksną savo sunkia ligota karališka ranka, dar paklūstančia kalavijui, bet plunksnai jau nelabai. Menkai plunksnos klausančia karališka ranka jis užrašė „Lietuva“, pamiršo, kad rašė, ir vėl brūkštelėjo „Lietuva“. Perskaitė, nepatikėjo, vėl perskaitė ir dar sykį. „Lietuva Lietuva – kas tai?“ – pagalvojo karalius. Užvertė lapą, palaikė prispaudęs netvirtomis rankomis, apžvelgė savo menę, ligotu žvilgsniu perbėgo visus kampus, ar nebus kokios išdavystės, naujo maišto.

Tylu aplink, išmirę visi, kas maištauti galėjo.

„Lietuva Lietuva“, – ištarė Mindaugas mintyse, bijodamas atversti lapą, kad neištrūktų toji grėsmė, kai šitiek atlikta, tiek metų kariauta, galybė grėsmių atlaikyta, daug grėsmių, baisių, kur kitas į kampą sulystų, patį mažiausią kampą, iš garbanotos baimės, labai garbanotos, nežinosi, ką garbana slepia, gal slepia, gal ne.

Pamažu, iš lėto, labai palengva, pirštų galais, lygiai, kaip šimtus kartų sėlinęs prie svetimų pilių, artėjęs prie neklusnių kunigaikščių, beveik be garso, sulaukęs kvapą jis atvertė lapą ir perbraukė grėsmę ta pačia plunksna, užbraukė iš visų jėgų, likusių karaliui po šitiek karų, sudraskė su visu popierium, įrėžė į stalą. Kad išnyktų Lietuva Lietuva, šitas auglys, subrendęs jo sostinėje, ant karaliaus stalo, pačioje jaunos valstybės širdy, gal ir geras auglys, gal ne piktas, bet ne, Mindaugas jautė pavojų, piktas auglys, pikčiausias, nevalia palikti, suvešės ir galas, baisu.

Nuvalė karalius stalą dešiniu delnu, tuo delnu, kur sukūrė pusę savo valstybės, arba ne pusę, net du trečdalius, galas žino, kuri čia ranka daugiau dirbo, kairė pilį rodė, kai dešinė kautis kvietė, lanką lajkė, kai kita strėlę tempė, o kada dešinė kalaviju mojo – ana žirgą vairavo. Kas dabar suskaičiuos. Tiek darbų, žygių.

Lengviau atsikvėpė karalius. „Lietuva“, – tarė sau mintyse.

– Lie-tu-va, – džiaugsmingai išskiemėnavo. Ir staiga: „Lietuva Lietuva“, – vėl šmėstelėjo galvoje.

– O, dievai arba dieve, – sušuko Mindaugas, nes pats nežinojo, kiek jų belikę.

„Lietuva Lietuva“, – spengė karaliaus ausyse. Slėpinga gyvybė, gimusi sostinės menėje, jokiu ginklu nesunaikinama, baisi Lietuva Lietuva, kaip koks maras, gresianti pasklisti po visą šalį, gaji tikriausiai ir labai juoda Lietuva Lietuva, kur berasi juodesnę Lietuvą Lietuvą.

Drebėjo Mindaugas, ne iš baimės, iš šalčio drebėjo, nes dar niekam nebuvo tekę patirti tokios šaltos Lietuvos Lietuvos. Kaip upė, kaip ledai upėje raižė ji Mindaugo kūną, patyrusį, tik ne Lietuvą Lietuvą.

Atsistojo karalius visu ūgiu, dar niekas nejautė šito pavojaus, jį vieną gąsdino, apėjo visas keturias menės puses, uždarė langines, užsklendė duris ir kiek aprimo likęs vienui vienas su ta. Gal nudvės čia kartu su juo, nepaplūs per visą valstybę ir neužkrės krašto.

Niekas nediršo trukdyti karaliaus, nė vienas neįtarė, kokį pavojų jis saugo, gal pamišo Mindaugas, kalbėjo pilyje, gal tik pavargo nuo sunkaus gyvenimo, didelių darbų, prieš naują žygį pasiilgo ramybės.

Nurimo trumpam Lietuva Lietuva, užėmusi karališką sostinės menę su pačiu Mindaugu, ir pats karalius veik nudžiugo, kad ji daugiau gal ir nesiplės, pasiliks menėje, kad jau galima atverti duris ir langus, Lietuva Lietuva tik šešėlis Mindaugo Lietuvos, sunykęs atvaizdas baloje, nebėra ko bijoti palikti menę ir pilį, tegu ir sostinę, ir tyliai tyliai išeiti, kad nesektų paskui, ramiai nugyventų amžių tarp keturių sienų ir numirtų, niekam nerūpinti, neįdomi, prasta Lietuva Lietuva, nelyg išsigimėlė, be dantų ir kumščių, be rankų, net veido, nuošali Lietuva Lietuva, toli nuo visų kelių ir miestų, išvis be proto tokia, susmirdus, nes trumpo amžiaus, sena, kaip pavargėlė, kas ją myli – niekam jos nereikia, tegul.

Bet priėjęs prie durų nediršo, neatšovė sklėsčio, dar keletą dienų, vos porą su ja, pagalvojo, ten matys, jei rami – išeis, jei ne – numarins kartu su savim, drauge numirs, užgrius visu kūnu, prispaus abiem rankom, tom pačiom, kur pilį rodė kadais ir kalaviju mojo, užvers ant jos savo karališką svorį, tokį, kurio nė pati žemė neišlaikytų, sutežtų, į purvą pavirstų, kaip po audros, gaivalingo lietaus... ir vėjo, išplertų visa nuo šitokio vėjo, viesulo ir nuo liūtis, kam dar tekę pargriūti po tokia audra, niekas nebandė, nuvirsti lyg dideliame bokštui ir kęsti žaibus, į pilvą, į patį pusiaują taikančius, paskui į rankas, tegul stiprias, ir veidą, akis, lai mėgina išverti, susmegs kaip ta žemė į purvą, į savo purvą, ne kieno kito, ir užsprings tuo purvu, šlapiais grumstais, juoda tešla, purvina.

„Nee-ver-ta, – lėtai pagalvojo Mindaugas. – Ne-verr-ta niekur skubėti.“ Lietuva – tas jo kūdikis, gimęs be santuokos, nebent iš tokios mažos, net nelabai tikros sąjungos su mirtimi, pasirašytos ginklu, bet kokia iš jos moteris, o dar motina – anokia, tad, gali sakyti, be santuokos, paties Mindaugo Lietuva, kad ir jauna, jau pati galinti save apginti, priešui parodyti kumštį ir špygą, suraityta trijų kietų kalavijų...

Apsieis be jo. Neprapuls. Čia kas kita. Nauja kova laukia, mūšis, gal paskutinis, su labai keistu, dar nematytu priešu, nei šis, nei tas, nei šioks, nei toks, nežinia, ar priešas, ar draugas, gal dukra, dar viena, arba sesuo, bet jei dukra – labai netikėta, niekada niekieno, nė paties Mindaugo negimdyta,

nestenėta dukra, iš kur atsirado, kas ją kvietė, bet yra, nedingsi. „Kas ir bus? – nežinojo Mindaugas. – Kas beliks, jei taip apsikraus dukromis, šitom mergom – šalim-nešalim, valstybėm ir ne?“

Bet va ir aš jau, pats aš. Sveikutėliai. Nebežinau tikrai, kas vedžiojo Mindaugo ranką, kai jis kūrė savo nelaukiamą kūdikį, kas rašė, aš rašiau ar jis?

Nežinau, ar reikėjo Mindaugui antros tokios kaip pirma, panašios bet visgi ne, ne tokios? Ko jis taip išsigando, kaip gimdyvė suglaudė kojas, suspaudė šlaunis, žiūrėk, dar iškęs, uždusins, ir neliks Lietuvos Lietuvos.

Bet juk čia aš, aš pats, sveiki, galiu pasiimti ją, išauginsiu, gėlyne laikysiu, vieną rytą viena gėlė: „Labas rytas“, Lietuva Lietuva, šiandien tu mano, su va tokiu kvapu – kaip šimtas aluje išmaudytų moterų, aukštų gražuolių su pušų kojomis, sakų priekvapiu ir mergišku žvilgsniu į vakarus arba į rytus, arba į dangų įbestu, ir taip aukštai, kad net dievas užverčia galvą ir stebisi praskriejusi vabalu – ne vabalu, gal strėle ir spėlioja, kas ten dar virš jo, pas ką tie vabalai beldžiasi.

Kitą dieną kita gėlė.

Ir kas rytą. O tada tegul pavydi Mindaugas, tegu siūlo mainus: imk mano, o duok man tą su lietuviais lietuviais ir mergom pušų kojomis.

Ne, Mindaugai. Mano geresnė. Ją gali dėlioti iš vietos į vietą, lipdyti pilį iš jos, pelkėje nugrimzdusią, seną, nuburbuliavusią su gyvais piliečiais, ir kad linksma jiems pilyje, pelkės dugne, šviesu kaip niekur, jie ten gaudo pelkės damas, tarsi ir vėžius, bet labai gražiais mergiškais veidais, su žnyplėm vietoj delnų, bet kojos kaip mūsų ir dar dailesnės, labai dailios kojos, purvais aplipusios, bet kai purvus nuvalai – lygi oda, apžėluš trumpais baltais, nuplauni tas kojas ir glostai, išprotėti gali, kaip gera liesti jų kojas, glostyti. Ne vienas ir proto neteko, paskui žnyplėm apaugo ir plaukiojo su tom pelkių damom, o pelkėmis toli gali nuplaukti – nubristi ir nieko daugiau nereikia, visur Lietuva Lietuva, nuskendusios pilys, laukai nugrimzdę į dumblą, o dumblas švarus, pats supranti, Mindaugai, jei damos su žnyplėm gyvena – švarus vanduo, ir tas purvas švarus, jų kūną aplipęs, nieko neprikiši, geras purvas, saldus, kai ragauji, ir rūkyti gali, pypkiuoti brisdamas nuo pilies prie pilies, dūmas pilkas, net virš pelkių pakyla, ir uosto tavo kariai, kas taip kvepia, taip netikėtai, čia purvas to, kuris su žnyplėm, nuo pelkių gražuolių kojų nubrauktas ir į pypkę sukrautas, kad eiti-plaukti būtų linksmiau nuo pilies prie pilies su pelkių dama.

Tai jau aš, toks aš, sveikutėliai. Mainom, Mindaugai, Lietuvom, nes kai į pelkę nulįsiu, nei rasi manęs, nei matysi, iš proto išeisiu ir su mergom per pilis, o pilys mano visur, rakto nereikia – žnyplę įspraudi ir atsiveria vartai, o ten jau laukia karalius, Lietuvos Lietuvos vyriausio – tėvo, gali sakyti, nes tu juk atsižadi, ir sodina prie stalo, o stalai, žinai, ten kokie, gyvi ir irgi iš pelkių mergų, tvoji kumščiu

per stalą, kai kaimyną bari, o stalas išsiriečia, pakelia kuprą, kraipo sėdmenis, ir atleidi kaimynui, nesibarkim, sakai, prie šitokio stalo, juk kvepia pelkių oda.

Pažiūrėk aplinkui, lėtai lėtai, neskubėk, karaliau, palengva dairykis po menę, kas tau nupiešė tokią, su langais – ne langais – skylėm į pasaulį, ne tu į juos, bet jie į tave dėbso perdien, nēr kur dėtis, drovu, kai langai į tave, tos skylės – ne skylės, taip ir ji, ta tavo, Lietuva ta, kaip langas tau žiūrēt į pasaulį, žiūrėk žiūrėk, stebėkis, kuo langas didesnis – tuo mažiau pasaulio, tuo daugiau į tave tas langas, Lietuva, tas langas, Lie-tu-va, ir spokso vienas į kitą, kas ką peržiūrės, kas ką, tu ją ar ji, Lietuva, Mindaugas, Lietuva, o aną į maišą, skandinti, tegu skęsta, dumblas negyvas ir ji negyva, akys į maišą ir akys iš maišo, mirusios akys, tamsu.

Toks jau aš, aš pats, labučiai. Pamatei savo menę, savo urvą-gimdyklą šalims veisti, valstybėms risti, padūkusioms, uodeguotoms, bet šalims, su šluota tarp kojų, reikalingoms ir ne, nelabai, bet šalims. O čia ne...

Ne šalis šita. Lietuva Lietuva, ne valstybė. Apmovė tave, čia pulkas, paukščių pulkelis, Lietuva Lietuva tie paukščiai, į kairę, į dešinę, suka ratus, o tu žiūri, žąsys, manai, parskrido, ne žąsys, karaliau, apmovė tave, Lietuva Lietuva čia suka ratus, rašo tau danguje, laiškų prirašo, bet tu neskaitai, nes nemoki, tik žiūri į dangų, žąsys, manai, o ji tave sveikina, Lietuva Lietuva, sveikas, rašo, kaimyne, bus žiema, bet tu neskaitai, nematai, nes nežiūri, kalnų tau pripiešta, upių, daiktų gerų, nematytų, bet nežiūri, nes galvoji, kad rašo, o skaityti nemoki, čia žąsų pulkelis, ne žąsų, Mindaugai, čia Lietuva Lietuva sveikas tau sako.

Ir lietum į žemę, naktį lietum, o dieną žąsimis, permirkę tavo kariai ginkluoti – liūtis, jie sako, ne lietus, Mindaugai, tie paukščiai, kur rašo, verkia per naktį, kad skaityt nemoki, laiškų jų neperskaitai, pažint nenori, jų graudūs laiškai, Lietuvos Lietuvos, kad žemės neturi, kad pasmaugt juos norėjai, jų Lietuvą Lietuvą, ne priešas ji tau, ne valstybė, tik paukščiai, o naktį lietus, ir šlapia visur, pažliugę pievos, upeliais vanduo, nuo stogų, per medžius, rašo, kad gera skraidyt, kad kaimynai geri, tu ir jie, Lietuva gera, irgi gera, graži iš viršaus, išdykėlė, tu ir jie, tie paukščiai kalba tau naktimis, ašarom kalba, bet ir to negirdi, klausyti nemoki, kaip naktį lietus tau ateitį skelbia graudžią.